

pozbawia czytelnika (albo bardzo utrudnia!) możliwości prześledzenia zmian, np. w doborze tematów czy intensyfikacji zainteresowania naszym krajem w pewnych okresach powojennej historii, co niejednemu odbiorcy już dawałoby jakieś spostrzeżenia. Przyznać jednak trzeba, że jest to zestaw dzieł lirycznych twórców XX w., który rzeczywiście po raz pierwszy dociera w takiej skompensowanej formie do odbiorcy w Niemczech. Część druga zatytułowana jest *Przeszłość (przed rokiem 1939)* i zawiera utwory starsze, począwszy od anonimowej pieśni na cześć króla Bolesława Krzywoustego, uchodzącej za najstarszy niemiecki tekst liryczny na temat Polski, przez wiersze z XVI i XVII w., dalej przez literaturę okresów zaborów i powstań narodowych w XIX w., aż po nieliczne teksty z początku naszego stulecia. Tyle tylko, że i tu chronologia nie porządkuje tych tekstów – są one przedstawione w odwrotnej kolejności, od dwudziestolecia międzywojennego po teksty najstarsze. Trudno zorientować się czemu to ma służyć. Jeden z reprezentowanych nurtów literatury niemieckiej XIX w., tzw. *Polenlieder*, jest najbardziej znany badaczom i czytelnikom niemieckim, ponieważ poświęcono mu już kilka publikacji [m.in. *Polenlieder deutscher Dichter. Gesammelt und herausgegeben von St. Leonhard, Kraków-Podgórze 1911; Für Polens Freiheit. Achthundert Jahre deutsch-polnische Freundschaft in der deutschen Literatur. Zusammen gestellt und hrsg. von Manfred Häckel, Berlin (Ost) 1952*], aczkolwiek dzięki nowej edycji teksty te dotrą także do innego, młodszego kręgu odbiorców.

Uczucie rozczarowania przy lekturze tomiku jest tym większe, że ukazuje się on w znakomitej skądinąd serii „Biblioteka Polska”, założonej i redagowanej przez Karla Dedeciusa i jego współpracowników z Darmstadt. Niemiecki (a szerzej: niemieckojęzyczny) czytelnik został przyzwyczajony przez lata do bardzo wysokiego poziomu owej edycji, na który składa się – obok świetnych tłumaczeń – zawsze bardzo staranny dobór tekstów. Dlatego wydanie omawianego tomiku przynosi być może pewną szkodę koncepcji przybliżania i promowania polskiej kultury w Niemczech.

Nie należy jednak popadać w drugą skrajność. Być może bowiem nam, krytycznym czytelnikom tych wierszy w Polsce, nie odpowiada po prostu taki obraz naszego kraju, jaki po lekturze wyłania się z tekstów? Może warto byłoby w tej sytuacji wydać drugi, inny (lepiej?) zbiór wierszy, redagowany wspólnie przez polskich i niemieckich wydawców? Zwłaszcza, że mamy już pozytywne przykłady podobnej współpracy (np. wydaną w 1989 r. w Bremie dwujęzyczną antologię *Mit Fischen leben... Eine Anthologie Bremer und Gdańsker Autoren*, której wydawcami są Bolesław Fac, Ursel Habermann, Tadeusz Piotrowski i Konstanze Radziwill). Czas pokaże, czy polscy badacze literatury niemieckojęzycznej podejmą takie wyzwanie.

Wojciech Król

PETER GERLICH, KRZYSZTOF GLASS, BARBARA SERLOTH (Hrsg.): *Neuland Mitteleuropa. Ideologiedefizite und Identitätskrisen*. Wien-Toruń 1995, Wyd. Adam Marszałek, 223 ss.

KRZYSZTOF GLASS, ZDZISŁAW PUŚLECKI (Hrsg.): *Fremde – Nachbarn – Partner wider Willen*. Wien-Toruń 1995, Wyd. Adam Marszałek, 213 ss.

PETER GERLICH, KRZYSZTOF GLASS (Hrsg.): *Der schwierige Selbstfindungsprozess. Regionalismen – Nationalismen – Reideologisierung*. Wien-Toruń 1995, Wyd. Adam Marszałek, 257 ss.

Dość powszechnie uważa się, iż po rozpadzie bloku komunistycznego na olbrzymim obszarze od Morza Bałtyckiego po Adriatyk i Morze Czarne wytworzyła się – podobnie jak w 1918 r. po upadku monarchii Habsburgów, Hohenzollernów i Romanowów – pewna próżnia polityczna i gospodarcza. Państwa tego regionu borykają się z rozlicznymi problemami wewnętrznymi, ułożeniem stosunków z sąsiadami i nade wszystko z określeniem nowej własnej tożsamości.

Prezentowane publikacje w szerokim świetle przedstawiają skomplikowane procesy transformacji ustrojowej, społecznej i gospodarczej zachodzące w byłych państwach komunistycznych. Od 1992 r. pod patronatem Austriackiego Towarzystwa Studiów Środkowoeuropejskich, a także uniwersytetów w Wiedniu, Krakowie i Poznaniu zawiązała się dość liczna grupa robocza. Rekrutuje się ona z badaczy różnych dyscyplin naukowych na co dzień pracujących w różnych ośrodkach naukowych Austrii, Niemiec, Czech, Słowacji, Słowenii, Węgier, Chorwacji, Serbii i Polski. Główny nacisk w dotychczasowych poszukiwaniach badawczych położony został na uchwyceniu procesów zmian świadomościowych zachodzących w społeczeństwach wyzwolonych od ideologii Marksa i Lenina. Drugą ważną płaszczyzną badawczą jest nakreślenie relacji pomiędzy narodami i państwami oraz mikrospołecznościami tego regionu Europy. Wiele uwagi poświęca się przejawom nacjonalizmu, postawom i zachowaniom ksenofobicznym oraz istniejącym stereotypom i uprzedzeniom.

Poszczególne części prac mają charakter odrębnych studiów. W pierwszej książce poświęconej poszukiwaniom „nowej drogi” przez państwa Europy Środkowej i Południowowschodniej oraz stereotypom i historycznym obciążeniom, na uwagę zasługują teksty A. Palinki (*Mythos Mitteleuropa*), J. Holzera (*Communist Poland: Part of polish history or foreign import?*) i E. Kissa (*Nation-Ideologie-Staat im postsozialistischen Europa*). W drugiej natomiast publikacji dotyczącej najogólniej mówiąc „wrogości i partnerstwa” godzi się wymienić ciekawe studia R. Hettlage (*Europäische Integration, territoriale Identität und das Problem der Grenze*) i T. Sasińskiej-Glas (*Security vacuum in East-Central Europe and what further?*).

Ostatnia z prezentowanych książek podzielona została na trzy części. Pierwsza dotyczy regionalizmów i wpływu nacjonalizmu na kształtowanie się form ustrojowych w byłych państwach bloku radzieckiego. Druga natomiast stara się przybliżyć kwestie reform i restauracji, tzn. wyjaśnić fenomen odwracania się społeczeństw od niezbędnych przeobrażeń. W części ostatniej omówiony został problem kształtowania się nowej ideologii, która dotyczy nie tylko szeroko rozumianej „właści obywatelskiej”, ale i nowych wzorców zachowań i postępowania w warunkach gospodarki wolnorynkowej. W tej książce warto zwrócić uwagę na materiały opracowane przez P. Gerlicha (*Political dissatisfaction in the new Europe*), J. Filipeca i B. Filipcovej (*Die Aufhebung von Mitteleuropa als positive Aufgabe*) oraz B. Serloth (*Gibt es einen dritten Weg?*).

Z uwagi na skalę problemów związanych z całokształtem transformacji w państwach postkomunistycznych przedstawiane książki są ważnym elementem pokazującym tylko niektóre wycinki żmudnej drogi dochodzenia narodów tego regionu do wartości regulujących współzycie i zasady gospodarowania w Europie Zachodniej.

Bogdan Koszel

EPAMIDONDAS A. MARIAS (ed.): *European Citizenship*. Met teksten in Engels en Frans. European Institute of Public Administration. Maastricht 1994, 278 ss.

Obywatelstwo Unii Europejskiej stanowi w założeniu dynamiczną instytucję o wymiarze prawnym oraz psychologicznym. Jej celem jest bowiem stworzenie pewnej bezpośredniej więzi między Unią a obywatelami państw członkowskich. W doktrynie jeszcze przed urzeczywistnieniem rynku wewnętrznego używano już zresztą pojęcia „obywatel rynku” (*market citizen*).

Omawiana praca stanowi zbiór referatów przedstawionych na sesji, zorganizowanej w listopadzie 1993 r. przez Europejski Instytut Administracji Publicznej w Maastricht. Analizują one historyczny proces kształtowania się instytucji obywatelstwa Unii od 1957 r., orzecznictwo Trybunału w odniesieniu do swobody przemieszczania się osób, ochronę dyplomatyczną i konsularną obywateli Unii Europejskiej, prawa wyborcze do Parlamentu Europejskiego, prawo petycji, następnie instytucję wspólnotowego *ombudsmana* (art. 138e Traktatu o Wspólnocie